

20. Yüzyıl Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Şehri Araştırmaları

Dr. Bedi GÜMÜŞLÜ¹

Özet

Osmanlı şehri Türkiye'nin yakın geçmişinin araştırılmasında sosyal ve ekonomik tarihin önemli bir çalışma konusu olmasına rağmen, geçen yüzyılda Türk tarihçiliğinin bu konuya yeterince eğilmediği söylenebilir. Aslında sözkonusu alanda epey çalışma vardır, sorun çalışmaların sayısından çok niteliği ile ilgilidir. Önemli çalışmaların sayısı pek fazla değildir ve Türkiye'nin bugünkü şehirlerinin ve gündelik hayatının anlaşılması bir bakıma yakın tarihin bu konusunun anlaşılmasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Şehir, Osmanlı şehri, mimari, sosyal ve ekonomik tarih.

Ottoman City Studies in Turkish History Studies in 20th Century

Abstract

Although the Ottoman city is a crucial subject of the research on near history of Turkey in social and economic history perspective, it could be said that in the last century, Turkish historians did not take this subject into consideration sufficiently. Actually, there are many studies in this area; the problem is not about the quantity, but the quality. There are not many considerable studies in this area. However it seems that understanding the cities of today's Turkey and daily life of them depend on the undertanding of very near history of these cities.

Key Words: City, Ottoman city, architecture, social and economic history.

Giriş

Şehir tarihi, tarihin daha kapsamlı ve çok boyutlu hale getirilmesi çabaları içinde son zamanlarda en çok önemsenen çalışma alanlarından biridir. Bu alandaki çalışmalarda amaç daha çok incelenen dönemin devletinin merkez ve taşra yönetimi, maliye, ordu, toprak düzeni ve diğer bazı örgütlenme tarzı ve şekillerinin anlaşılması ve gündelik hayat hakkında bilgi sahibi olunmasıdır. Bunun yanında inceleme konusu yapılan şehir veya şehirlerin fiziksel durumlarının ve gelişimlerinin doğrudan açıklanması da şehir tarihçiliğinin amaçları arasında yer almaktadır. Hangi nedenlerle yapılırsa yapılsın ve araştırmanın çerçevesi zaman, mekan ve yaklaşım şekli açılarından nasıl yerleştirilirse yerleştirilsin, şehir tarihi araştırmaları ve yazımı, daha çok siyasi gelişmelere odaklandığından bazı çıkmazlara giren geleneksel tarihin dar kapsamlılığını açan bir özellik taşır ve geçmiş ile bilinenler arasındaki açığın kapatılmasında önemli bir işlev görür. Bu açıdan şehir tarihçiliği geçmişin anlaşılması ve yazımında, birbirine bağlı ve karşılıklı etkileşim halinde olan bir çok alan araştırması içinde ekonomik ve sosyal tarihin önemli, hatta zorunlu bir dalı olarak değerlendirilebilir. Tarih yazımının her alanı gibi şehir tarihçiliğinin nasıl yapılması gerektiği, kapsamı, etkileri, kaynakları gibi kuramsal tartışmaların ise, bu alandaki çalışmaları daha verimli ve daha yararlı hale getirmesi beklenebilir.

Türkiye'de şehir tarihi araştırmaları ve yazımında, Osmanlı şehri kaçınılmaz bir duraktır. Çünkü söz konusu devletin hakim olduğu temel bölge olan Anadolu ve diğer yerlerde Osmanlı'nın uzun süren yönetimi fiziksel, sosyal ve ekonomik yapılarıyla şehirleri önemli ölçüde etkilemiş,

¹ Doktora, Hacettepe Üniversitesi, Tarih Bölümü, bedigumuslu@yahoo.com

Anadolu ve Rumeli’de ise büyük ölçüde belirlemiştir. Anadolu ve Rumeli’deki eski şehirlerin, Osmanlı döneminde yeni bir din (İslamiyet) ve kültürün Türkler tarafından yorumlanışının etkisiyle öncekinden farklı bir çehre kazanması, bugünün de şehirlerini anlamının yolu olarak Osmanlı şehrini bilmeyi gerektirmektedir.

Bu makalenin amacı, dün ile bugün arasındaki ilişkinin çarpıcı bir şekilde yaşandığı bu konuda, 20. yüzyıldaki Türk tarihçiliğinin durumunu ele almak, Osmanlı şehri üzerine yapılmış çalışmalar, bunların yaklaşım biçimleri, ayırıcı nitelikleri ve önemleri üzerinde durmaktır. Böylece bu konuda yapılanlar ile eksik kalanların gösterildiği genel bir tablonun ortaya çıkarılması mümkün olacaktır. Makaleye ek olarak hazırlanan “20. Yüzyıl Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Şehri Araştırmaları” başlıklı kaynakça, doğrudan Osmanlı şehrine yönelik araştırmalar ile birlikte bu konudaki kaynakları ele alan çalışmaların önemlilerini içermekte, böylece söz konusu tablonun daha iyi görülmesi beklenmektedir.

I. Şehir Tarihçiliği

Şehir, insanın ilkel toplumlardan modern zamanlara doğru ilerleyişinde ortaya çıkan ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel özgünlükler içeren bir yerleşim formudur. Siyasi tarih dışında geçmişin incelenmesinde çoğu çalışmanın konusu içinde doğrudan ya da dolaylı olarak yer alan bir toplumsal yerleşim birimi ve ilişki alanı olan şehir, modern çağın da en önemli olgularından biridir.

Tarihçilerin şehir olgusuna yaklaşımlarında tarihe bakış açılarının belirleyici bir etkisi vardır. Çünkü incelenecek şehrin ya da şehirlerin özgün yanlarının ortaya konabilmesi için önce genel kategorilere yerleştirilmeleri gerekir. Bu anlamlandırma çabası tarihe yaklaşımla ilgilidir. Eğer ekonomik nedenlerin belirleyiciliği ilkesinden hareket ediliyor ve tarihin anlamlı bir akış çizgisi olduğu düşünülüyorsa, şehirlerin oluşumları ve tarihsel gelişim süreçlerindeki kırılma noktaları da buna göre, ekonomik yapıda aranacaktır. Böylece şehirler tarımsal artı ürünün tarımla uğraşmayan bir nüfusu besleyecek ve bunların toplumsal yaşamın sürmesinde başka işler yapabilmelerine olanak sağlayacak bir duruma gelmesiyle ilgili bir gelişmenin sonucu olarak algılanacaktır. Bu bağlamda şehrin tanımını içine tarımsal üretim ile oluşturulan yeni bir ekonomik ve toplumsal ilişkiler ağı ve işbölümü eklenecektir. Bu anlayışla bakıldığında şehirler, ilkçağ şehirleri, sanayi öncesi feodal şehirler ve sanayi şehirleri şeklinde ayrılacak ve ekonomik altyapının belirlediği, buna bağlı ve bağımlı sosyal, kültürel ve siyasi ilişkilerin cereyan ettiği alanlar ve yerleşim formları olarak ele alınacaklardır.²

Şehirlerin hangi politik sistemlerin parçaları olduklarıyla ilgili yaklaşımlarda ise inceleme yöntemlerinin değişmesi beklenebilir. Feodal sistem şehirleri, imparatorluk şehirleri, ulus-devlet şehirleri ve günümüzün merkez ve çevre şehirlerinin formları ve ilişki ağları, birbirlerinden farklı şekillerde ele alınmalarını gerektirecektir. Bu, araştırmanın çerçevesinin farklı yerlere yerleştirilmesi ve genel tabloyu ortaya çıkaracak olguların değişmesi anlamına gelmektedir.

Aslında bugün şehir dendiğinde akla gelen şey, ortaçağdan yeniçağa geçiş sürecinde, ekonomik, sosyal ve siyasi bir çok değişimin ifadesi olarak kurulan yeniçağ şehirleri, yani kapitalizme zemin oluşturan modern şehirlerdir. Şehirlerin ekonomik, sosyal ve politik kriterlere göre ele alınışında göz ardı edilmemesi gereken öğeler, şehirlerin bağlı oldukları devletlerin kültürel kimlikleri ile yerleşilen yerin coğrafyasıdır. Anadolu Şehri, Türk Şehri ya da Osmanlı Şehri kategorileri bu açıdan birbirinden farklı anlamlar taşırlar ve anlaşılmaları için farklı yaklaşımlara gereksinim duyarlar.

Şehir tarihçiliğinde önemli bir unsur da zamanın ele alınış şeklidir. Çünkü şehirler hem uzun hem de kısa zamanlardaki değişimlerle belirlenirler ve ortak noktalar taşısalar da her biri diğerinden farklı özellikler ve zamansal farklılıklar taşır.

² Ekonomik karakterli üretim ilişkilerinin temel alınarak şehirlerin gelişiminin ele alındığı çalışmalara örnek olarak, Merrington ve Braudel’in çalışmaları gösterilebilir. (Bkz. Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I ve II*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 1993 ve 1994 ve John Merrington, “Kapitalizme Geçişte Kent ve Kır”, *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, (Ed. R. Hilton), Metis Yayınları, İstanbul, 1984.

Şehirleşmenin açıklanma şekli konusunda ise bilimler açısından farklı yaklaşımlar vardır. Örneğin sosyoloji için asıl önemli olan genellemeler yapmak, coğrafya için mekan-insan ilişkilerini açıklamak, ekonomi için üretim-dağıtım-tüketim ilişkilerini açıklamak iken, tarih için yaşananların çok boyutlu olarak anlaşılması temel amaç olmakta ve şehir bu açılardan incelenmekte ve yorumlanmaktadır.

Tarihçiler için şehir araştırmalarında açıklanması zorunlu olan ve “yükümlülükler” olarak nitelenen bazı unsurlar vardır. Bunlar kır ile şehir arasındaki ilişkiler, şehirlerin birbirleriyle ilişkileri ve şehirlerin ekonomik, sosyal ve siyasal yapılar içindeki durumlarıdır. Bu kriterlerin üçüncüsü, şehir tarihçiliğinin dönemsel ayrımları kapsamaması gerektiği anlamına gelmektedir.³ Bunun her ülkede farklı zamanları ve dönemleri kapsayacağı kuşkusuzdur. Ancak genel anlamda şehir ele alındığında ulusal formlar dışında kalan ticaret, sanayi gibi belirleyici etmenler her zaman incelenmesi gereken unsurlar olarak ele alınmalıdır. Braudel’in “Akdeniz”i, ekonomik ve sosyal tarih ile şehir tarihi arasındaki doğrusal ilişkiyi işaret etmesiyle ve bu ilişkileri belirli bir ulusal sınır ve forma hapsedmemesiyle iz bırakan bir çalışma olarak 20. yüzyıl tarihçiliğinde önemli bir yer tutar. Bu çalışmanın öğrettiği, şehir tarihçiliğinin ekonomik ve sosyal yapının, politik ve kültürel oluşum ve değişimlerin anlaşılmasında önemli katkıları olacağıdır. Bundan hareketle şehir tarihçiliğinin temel karakterinin, uzun zamanlardaki genel değişimlerle ortaya çıkan yerel sonuçları ve durumları anlamlandırma işinin bir parçası olduğunu söylemek mümkündür.

Şehir tarihçiliği çalışmalarında bir çok unsur, çalışmaların temelini oluşturabilmektedir. Bunlar, ekonomik roller ve üretim-dağıtım-tüketim ilişkileri⁴, bağımsız değişken olarak din⁵, bir devlet⁶, herhangi bir şehrin kendine özgü nitelikleri⁷ ya da kır-şehir ilişkileri⁸ olabilir ve bu unsurlar daha da çoğaltılabilir. Bu çalışmalar temel mekan olarak şehirlere odaklanmalarına karşın, aslında ekonomik, sosyal, siyasal ve daha bir çok etmenle birlikte incelenen şehirlerin tarihsel süreçlerinin farklı boyutlarını yansıtır.

Şehir tarihçiliğinin hem şehirlerin bağlı olduğu devletin ve ekonomik-sosyal sistemin özelliklerini yansıtan olgularla, hem de şehirlerin doğrudan kendileriyle; fiziksel yapıları ve benzeri özellikleriyle doğrudan ilgilenmesi, yani özgün yanlarını da ele alması bazı genellemeler yapmasını engellemektedir. Ancak Braudel’e göre, bu genellemeler dikkatli yapılmalıdır, çünkü genel olarak çizilen şehirler tipolojisi eksiklikler taşımakta ve şehirlerin çağlarının tanığı olabilmeleri için her şehrin kendi içinde ve diğer şehirlerle ilişkileri çerçevesinde anlaşılması gerekmektedir.⁹ Hobsbawm da aynı şekilde, şehirlerin bağlı oldukları sistemden yalıtılmadan ele alınmaları şartıyla, şehir tarihçiliğinin toplumsal tarihin başlıca ilgi alanlarından biri olması gerektiğini belirtmektedir.¹⁰

II. Türk Tarihçiliğinde Şehir Tarihçiliği

Türkiye’de şehir tarihçiliğiyle ilgili ilk çalışmalar 1870’li yıllarda başlamıştır. Ancak bundan çok önce, 1800’de Sarkis Sarraf Hovhannesian’ın yazdığı “Payitaht İstanbul’un Tarihçesi”, Osmanlı’da ilk şehir denemesi olarak ele alınabilir. 1870’ler sonrası ise, Tanzimatla başlayan Batılılaşma hareketlerinin ivme kazandığı ve tarih çalışmalarını da etkilediği bir dönem olması yanında, Osmanlı Devleti’nde belediyelerin kurulduğu ve vilayet salnamelerinin yayınlanmaya başladığı bir zamana tekabül etmekte, böylece esas şehir tarihi çalışmaları bundan sonra başlamaktadır.

³ Özer Ergenç, “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Bellekten*, LII, 203, 667-683, TTK Yayını, Ankara, 1988, 670.

⁴ Örneğin, Suraiya Faroqi, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

⁵ Örneğin, A. H. Hourani, “The Islamic City in The Light of Recent Research”, *The Islamic City*, 9-25, (Ed. A.H. Hourani, S.M. Stern), Bruno Cassier Ltd, Oxford, 1970.

⁶ Örneğin, Maurice Cerasi, *M. Osmanlı Kenti*, (Çev. Aslı Ataöv), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: (1999),

⁷ Örneğin, İlber Ortaylı, *İstanbul’dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.

⁸ Örneğin, John Merrington, “Kapitalizme Geçişte Kent ve Kır”, *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, (Ed. R. Hilton), Metis Yayınları, İstanbul, 1984.

⁹ Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I ve II*, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 1993, s. 292-296.

¹⁰ Hobsbawm, Eric., *Tarih Üzerine*, (Çev. Osman Akinhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s. 126-128.

İsmail Belig Efendi'nin "Tarih-i Bursa" (1871), Lamii Çelebi'nin "Şehrengiz-i Bursa" (1871), Şakir Şevket'in "Trabzon Tarihi" (1873), Lütfi'nin "Şam Tarihi" (1883), Mustafa Ziya'nın "Rehnumay-ı Bağdat" (1896), Mustafa Suad'ın "Haritalı İstanbul Rehberi Yahut İstanbul tarihçesi" (1898) ile "Musavver Rehber-i Seyyahin Bursa ve Civarı" (1903) Türkiye'de ilk yerel tarih çalışmaları olarak gösterilebilir.¹¹

Ahmed Refik [Altınay]'ın 1333 (1914-1915) tarihli "Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul'un Hayatı 8961-1000" ve 1931 tarihli "Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)" ile Osman Nuri [Ergin]'in 1922 tarihli "Mecelle-i Umur-ı Belediyeye", 1927 tarihli "İstanbul şehrengizleri" ve 1936 tarihli "Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı" adlı eserleri ise 20. yüzyıl Türk tarihçiliğinin ilk döneminin önemli çalışmalarıdır. Bunlardan özellikle Osman Nuri'nin bazı şehir kurumlarını öne çıkaran ve daha çok İstanbul'u merkeze alan çalışmalarında kaynak kullanımının genişliği dikkat çekmektedir.

1930'lardan itibaren Annales ekolünün sosyal ve ekonomik bakış açısını Türkiye'deki tarihçiliğe taşıyan Fuat Köprülü ve onun öğrencilerinin, özellikle Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalıcık ve bir ölçüde Mustafa Akdağ'ın çalışmaları ile 1940'lardan sonra Osmanlı sosyo-ekonomik araştırmaları içinde şehir tarihçiliği bilimsel temellere oturmaya başlamıştır. Bu tarihlerden günümüze kadar farklı bakış açıları ve çalışma yöntemleriyle giderek artan oranda çalışmalar yapılmış, bunların büyük bir kısmı, hatta tamamına yakını Osmanlı dönemi üzerinde odaklanmıştır. Bu alandaki çalışmalar, Osmanlı Devleti'nin sosyo-ekonomik yapısını, yönetim özelliklerini, politik karakterini ve diğer yönetsel ve örgütsel özelliklerini daha iyi tanımak amacıyla yapılanlar; bazı şehir kurumları ve yapılarını temel alarak yapılanlar (dolaylı şehir tarihleri); amaç olarak şehirlerin ekonomik, sosyal, fiziksel durumları ve değişimlerini açıklamaya yönelik olan, ama kapsamlarına şehirlerin planlanma süreçlerini ve mimari yapılarını da ayrıntılı olarak ekleyenler; yerel siyasi tarih çalışmaları ve yerelin Osmanlı öncesi ve sonrası dönemlerinden birini ele alan (Kurtuluş Savaşı dönemi, bölgenin Türkleşmesi gibi zaman kesitlerini ele alan) çalışmalar olarak beş kısma ayrılabilir. Bu kabataslak ayrıma, yerelin kır ve şehir olarak farklı biçim ve kapsamlarda incelenmesi de eklenebilir. Ancak bazen bu iki alanın konuları ve kaynakları birbirinin içine girebilmekte, asıl farklılık çalışmaların kapsam ve amaçlarında görülmektedir.

Ayrıca çoğu amatör tarih çalışmaları içinde yer alan, belirli bir döneme odaklanmayan ve daha çok yaşanan bölgenin-şehrin kendini nasıl nitelediği ile ilgili fikir verebilen, kültürel, folklorik vb. öğelerin ağırlıklı olarak işlendiği yerel tarih çalışmaları da 20. yüzyıl Türk tarihçiliğinde Osmanlı Şehri üzerine yapılan araştırmalar arasında yer almıştır.

III. 20. Yüzyıl Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Şehri Çalışmaları

1- Osmanlı Şehrinin Kaynakları

Osmanlı şehirlerinin incelenmesinde başvuru (veya başvurulması gereken) temel kaynaklar, salnameler, tahrir defterleri, şeriye sicilleri, şikayetnameler, fermanlar, mühimme defterleri gibi bilinen Osmanlı arşiv kaynakları ile birlikte, özel tarihler, şecereler, seyahatnameler gibi yazılı bazı belgeler ile mimari yapı ve malzemelerdir.

Osmanlı arşiv belgelerinden, özellikle tahrir defterleri, doğrudan şehirlerle ve şehirde yaşayanlarla ilgili bilgiler vermedikleri halde, bu alandaki araştırmalar için büyük önem taşırlar. Bilindiği gibi, tahrir defterleri Osmanlı Devleti'nde tımar sisteminin yaşama geçirilmesi ve düzenli bir şekilde yürütülmesi için yapılan sayımlarla düzenlenen belgelerdir. Bu açıdan özellikle Osmanlı Devleti'nin kırsal yerleşimleri hakkında nüfus ve tarımsal üretim konularında içerdikleri doğrudan bilgilerle, Osmanlı'nın ekonomik coğrafyasındaki küçük şehirler ve köylerle ilgili olarak, başka bazı kaynakların da yardımı ile önemli ölçüde aydınlatıcı olabilirler.¹²

¹¹ İlhan Tekeli, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Kitabevi, Ankara, 1998, s. 148-149.

¹² Bu konuda özellikle Öz'ün makalesi önemlidir. (Bkz. Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, Ankara, 1991, 22: 429-439.

Tahrir defterlerini de içine alan, zamanlarında resmi belge olarak kullanılan ve arşiv belgeleri olarak bugüne ulaşan bütün belge ve koleksiyonların kullanımı konusunda, sosyal ve ekonomik tarihçiliğın Türkiye'deki öncüleri olarak ortaya çıkan Barkan ve İnalçık ile birlikte, Lütfi Güçer, M. Tayyip Gökbiğın, Nejat Göyüncü, Özer Ergenç ve Suraiya Faroqhi gibi tarihçiler, ortaya koydukları çalışmalarla bu kaynakların şehirlerin nüfusu, şehirleri çevreleyen arka bölgelerin (kırın) ekonomik ve sosyal durumu konusunda çok önemli bilgiler verdiğini göstermişlerdir.¹³

Özellikle Osmanlı Devleti'nin klasik dönemi olarak tabir edilen 1300-1600 döneminin son iki yüzyılı ile ilgili bilgiler veren tahrir defterleri,¹⁴ ve diğeri yazılı belgelerin kullanımında, bu belgelerin gerçeğii bütün açıklığıyla vermediğii, çelişkili bilgiler taşıdıklarının dikkate alınması ve çalışmalarda ihtiyatlı davranılması ise bu alandaki araştırmacıların dikkat etmesi gereken hususlar olarak belirtilmektedir.¹⁵

Diğeri kaynaklar, Osmanlı şehirlerindeki ekonomik etkinliklerin kavranmasında mukataa hesaplarını içeren defterler; vergiler, ticari sorunlar ve bazı hukuksal sorunların okunabileceğii mühimme defterleri; şehirlerdeki ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerin izlenebileceğii fermanlar, şikayet dilekçeleri (mahzarlar) gibi arşiv belgeleri ve özel tarihler; şecereler, kurum kayıtları gibi belgelerdir.

2- Osmanlı Şehri alışmaları

20. yüzyıl Türk tarihçiliğında amaç ve yöntemleri farklı bir çok şehir ve bölge araştırması yapılmıştır. Nicelik olarak yeterli gibi görünen bu çalışmaların niteliğii ile ilgili aynı şeyi söylemek zordur. Gerçi nitelikli çalışmaların sayısı az değildir, ancak bunun yeterli olmadığı ve bu çalışmalar ile genel bir Osmanlı Şehri tablosu çizilmemiş olduğu gibi, tablonun içinde yer alan şehirlerin de yeterince yansıtılmış olduğu söylenemez.

Basit bir teorik çerçeveye göre, bu tablo, şehir-kır ilişkileri, şehirlerin durumu ve içinde yer aldıkları ekonomik, sosyal ve siyasi yapı bağlamındaki konumları ile Osmanlı şehirleridir. Öyle ki, "bugün Osmanlı İmparatorluğuu'nun yönetim örgütlenmesi ile çakışan ve belirli yönetim birimlerine (eyalet, sancak, kaza) merkezlik yapan şehir ve kasabaların envanteri çıkarılmış, harita üzerindeki değerlendirmeler (de) yapılmış değildir."¹⁶

Osmanlı Şehri konusundaki sayılı eserlerden biri olan "Osmanlı'da Kentler ve Kentliler"¹⁷ in yazarı Suraiya Faroqhi, Türk tarihçiliğında bu alandaki önemli çalışmaların, 1980'lere kadar, Nejat Göyüncü'nün 1969 tarihli "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı"¹⁸, Halil İnalçık'ın Bursa ile ilgili alıřması¹⁹ Özer Ergenç'in 1975 ve 1980'de yayınlanan arařtırmaları²⁰ ile Necmi Ülker'in 1974

¹³ Bkz. Ömer Lütfi Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, (yay. haz. Enver Meriçli), TTK Yayınları, Ankara, 1988 ve "IV. Asrın sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I, İstanbul, V: 326-340, Halil İnalçık, "Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Belleten*, XXIV, 93: 45-110, M. Tayyip Gökbiğın "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, XX, 78: 247-285, TTK Yayınları, Ankara, 1956, Lütfi Göçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğuu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964; Özer Ergenç "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar", *Türkiye İktisadi Tarihi Semineri*, (Ed.: O. Okyar), 145-164, 1975 ve "XVII. Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, I: 85-108, 1980, Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993 ve diğeri.

¹⁴ Ergenç'e göre, tahrir defterleri bütünüyle 16. yüzyıla mahsustur (Bkz. Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, LII, 203: 667-683, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 681.

¹⁵ Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, 429-439, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1991, s. 22; Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, LII, 203: 667-683, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 681. ve Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s. 19.

¹⁶ Özer Ergenç, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, LII, 203: 667-683, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 676).

¹⁷ Bkz. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

¹⁸ Bkz. Nejat Göyüncü, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

¹⁹ Halil İnalçık'ın 1960'da *Belleten*'de yayınlanan, "Bursa; XV. Asır sanayi ve Ticaret tarihine Dair Vesikalar" adlı makalesinden söz edilmektedir (Bkz. Halil İnalçık, "Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Belleten*, XXIV, 93: 45-110, TTK Yayınları, Ankara, 1960.

²⁰ Özer Ergenç'in söz konusu alışmaları, "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar" ile "XVII. Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler" başlıklı iki makaledir (Bkz. Özer Ergenç, "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar", *Türkiye İktisadi Tarihi Semineri*, (Ed. O. Okyar), 145-164, Ankara, 1975 ve (1981), "Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliğii Üzerine Bazı Düşünceler", *VII. Türk Tarih Kongresi*, 1266-1274, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981. Ergenç 1975 ve 1981).

tarihli “The Rise of İzmir” adlı eseri ile sınırlı olduğunu ve bunlardan sadece Göyünç’e ait çalışmanın bir Anadolu kentini kitap boyutlarında ele alabildiğini belirtmektedir.²¹ Aynı şekilde, 1995’de “XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü” adlı eseriyle, genel özellikleriyle bir Osmanlı Şehri tablosu çizmeye çalışan Halime Doğru da Türkiye’deki önemli şehir tarihçilerini, Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalçık, M. Tayyip Gökbilgin, Özer Ergenç ve Suraiya Faroqhi olarak sıralamaktadır.²²

Bu tarihçilerden Barkan, hocası Köprülü’nün tarih anlayışının da etkisiyle, tahrir defterleri başta olmak üzere, Osmanlı arşiv belgelerinin araştırmacılara açılmasını sağlama konusunda önderlik etmiş ve çalışmalarını bu malzemelere dayanarak yapmıştır. Ona göre, Osmanlı tarihi ile ilgili çalışmaların dünya tarihçiliği içinde yer kazanabilmesi için, “konu ve yöntemlerin tamamıyla değiştirilmesi ve tarihi olayların yeni bir görüş açısından ve ayrı malzeme üzerinde çalışılarak incelenmiş bulunması gerekliliği”²³ vardı ve onun bu anlayış ile yaptığı çalışmalar, o zamana kadarki tarih çalışmalarının bildik yörüngesinden kayması anlamına gelmiş, bu da özellikle arşiv belgelerine ihtiyaç duyan ekonomik ve sosyal tarih gibi, bilimsel anlamdaki şehir tarihçiliğinin gelişmesinin, hatta Türk tarihçiliği açısından “doğmasının” zeminini hazırlamıştır.

Barkan, tarihin geleneksel tarihin bilinen yöntemlerinden kopması ve konularını sosyal ve ekonomik meseleler arasından seçmiş olması yeterli bulmamaktaydı; ona göre, ciddi olarak önemsenmesi gereken bir başka öge, “Osmanlı tarihçiliğinin şimdiye kadar iltifat etmediği bir kısım arşiv malzemesi kaynaklarına sahip çıkılması ve bu kaynakları gereği şekilde işleyebilmek için de lüzumlu zihniyet ve formasyon özelliklerinin kazanılmış bulunması”²⁴ idi. Ne var ki, Mustafa Akdağ’ın 1958’de, arşiv belgelerinin “binlercesinin sabır ve dikkatle okunmasının Türkiye’nin sosyal, ekonomik ve siyasi tarihi hakkında paha biçilmez bilgi verdiği”²⁵ düşüncesiyle desteklediği bu bakış açısının Türkiye’deki şehir tarihçiliği açısından yeterli sonuç verdiği söylenemez. Belki son yirmi yılda bu alanda önemli bir atılım olduğu iddia edilebilir. Bu, tarihin bir çok alanındaki atımlarla birlikte yürümekte, geleneksel tarih artık ciddi olarak sorgulanarak, geçmiş hakkındaki bilgilerin çok boyutlu hale getirilmesi için çalışılması gerektiği fikri giderek güç kazanmaktadır. Bu Osmanlı Şehri üzerindeki bilimsel yöntemli çalışmaların artmasını sağlamaktadır.

Osmanlı şehri konusunda yapılan araştırmalarda ortaya çıkan ortak görüşlerden biri, şehirlerin klasik dönem ve sonrası şeklinde iki ya da daha çok bölüme ayrılarak incelenmesi gerektiğidir.²⁶ Bu durum kaynaklarla ilgili olanakların kısıtlılığından değil, kaynaklardan izlenmesi olanaklı olan ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmelerin şehirlerdeki sosyal yapılanma ve ilişkilere yansımaları ve ortaya çıkan değişimlerin açıklanması ile ilgilidir.

20. yüzyıl şehir tarihçiliği içinde doğrudan Osmanlı şehrine odaklanmayan, ancak Osmanlı şehrinin yapısı üzerinde duran bir çok tarih çalışması vardır. Örneğin, Barkan’ın, “XV. Asrın İkinci Yarısında Fiyat Hareketleri” (1970) ve Akdağ’ın “Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi” (1958) çalışmaları şehirlerdeki ekonomik ve sosyal gelişmeleri, ticareti ve mali durumu da araştırmaktadır. Bunlardan, Akdağ, Osmanlı şehir yapısının oluşumunu Selçuklu etkisiyle açıklamış ve Osmanlı şehrini ekonomik, sosyal, siyasi yapısı yanında mimari açıdan da ele almıştır.²⁷

Bu düşünceler ve ilk çalışmaların ışığı altında, 20. yüzyıl tarihçiliğinde Osmanlı şehrini ele alan çalışmaları üç bölüm halinde ele almak mümkündür:

1- Osmanlı Devleti’nin ekonomik, sosyal, siyasi yapısını şehirler bağlamında yansıtmaya ve daha iyi anlamaya yönelik çalışmalar; şehir, bölge çalışmaları, monografiler. Örneğin, Nejat

²¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı’da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993, s.6.

²² Halime Doğru, *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1995, Giriş kısmı. (Barkan ve diğer tarihçilerin Osmanlı Şehri ile ilgili çalışmaları için, bkz. Ek: “20. Yüzyıl Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Şehri Araştırmaları”).

²³ Ömer Lütfi Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, (Yay. Haz. Enver Meriçli), TTK Yayınları, Ankara, 1988, Giriş kısmı.

²⁴ Ömer Lütfi Barkan, a.g.e., Giriş kısmı.

²⁵ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I (1243-1453)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995, s. 30.

²⁶ Suraiya Faroqhi, a.g.e., s.21-23.

²⁷ Örnek için, bkz. Mustafa Akdağ, a.g.e, s. 12-21.

Göyünç'ün "XV. Yüzyılda Mardin Sancağı", M. Tayyip Gökbilgin'in "XV. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", Feridun Emecen'in "XV. Asırda Manisa Kazası" çalışmaları,

2- Osmanlı Devleti'nin şehirlerini genel özellikleri çerçevesinde, yine ekonomik, sosyal, siyasi ve mimari yapılarıyla ele alan, ancak genel bir tablo çizmeye çalışan çalışmalar. Örneğin, Suraiya Faroqi'nin "Osmanlı'da Kentler ve Kentliler", Halime Doğru'nun "XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü", Özer Ergenç'in "Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Bilgiler", Musa Çadırcı'nın "Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları" adlı çalışmaları,

3- Osmanlı Devleti'nin şehirlerini şehir kurumları ve diğer sosyal birimler aracılığı ile ele alan çalışmalar. Örneğin, Osman Nuri Ergin'in Mecelle-i Umur-ı Belediye", Tayyip Gökbilgin'in "XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri" çalışmaları.

Bu arada, söz konusu bölümlerin sınırlarının kesin olmadığı ve bir çok tarihinin özellikle ilk iki bölümde de değerlendirilebilecek çalışmalarda bulduklarını belirtmek gerekir. Bu bölümleme sadece çalışmaların kapsamlarıyla ilgili olarak ele alındığında açıklayıcı olabilir.

Faroqi'ye göre, Osmanlı ekonomi tarihinin araştırılması ve yazımı henüz başlangıç aşamasındadır ve bu devletin toplumsal ve kültürel tarihi hala büyük ölçüde İstanbul üzerine odaklanmıştır. Bölgesel tarih konusundaki bilgilerimiz ise halen çok azdır.²⁸ Belki bu açığın kapatılması yolunda son dönemlerde yapılan bazı çalışmalar etkili olabilir. Bunlardan biri Türk Tarih Kurumunun desteklediği "Türkiye'nin Sosyal ve Kültürel Tarihini Araştırma Projesi"dir. Bu projede, seçilen bir çok bölgenin geçmişinin derinliğine ve her açıdan araştırılması ve değişik bölgeleri ele alan araştırmacıların elde ettikleri verilerin bir araya getirilerek Türkiye'nin yakın geçmişinin sosyal ve kültürel bir tablosunun çıkarılması amaçlanmaktadır. Bunun bir çok yeni alanda olduğu gibi, Osmanlı şehri çalışmalarında yeni açılımlara olanak sağlaması beklenebilir. Projenin kapsamında yayınlanan araştırmalar, Baheddin Yediöldiz'in, "Ordu Kazası Sosyal Tarihi", Yediöldiz ve Ünal Üstün'ün "Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları", Yılmaz Kurt'un "Çukurova Tarihinin Kaynakları I-IV", Mübahat Kütükoğlu'nun "20. Asra Erişen İstanbul Medreseleri" ile Mehmet Öz'ün "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı"dır.

20. yüzyıl Türk tarihçiliğinde Osmanlı Şehri üzerindeki çalışmaların önemli bir kısmı bu küçük çalışmanın ekinde yer almaktadır. Ancak bu konudaki temel çalışmaları sıralamak gerekirse, öncelikle İnalçık'ın 1954 tarihli, "Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid"i ile 1960 tarihli, "XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar (Bursa I)", Nejat Göyünç'ün "XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı", Ergenç'in bir çok kitap ve makalesi ile Faroqi'nin hem genel olarak Osmanlı şehrinin iç işleyişi ve farklı iş kollarının durumunu yansıttığı çalışmaları ile bazı kentleri incelediği çalışmaları, hem de Osmanlı gündelik hayatı üzerine temel çalışmaların belki de en önemlilerinden biri olan "Osmanlı'da Kentler ve Kentliler"ini anmak gerekir. Bu arada Osmanlı şehri çalışmalarında, hem kuramsal katkıları, hem de şehir planlama ve organizasyonu konularındaki çalışmaları ile İlhan Tekeli'nin, özellikle İstanbul'daki gündelik hayat konusunda İlber Ortaylı'nın, mekansal çözümlenmeler açısından Sevgi Aktüre'nin ve mimari yapıların açıklanması açısından Doğan Kuban'ın çalışmalarının önemi vurgulanmalıdır.

Bunların yanında, Lütfi Güçer'in 1950 ve 1960'larda gerçekleştirdiği, tarımsal üretim ile şehirlerin iaşesine yönelik olan, M. Tayyip Gökbilgin'in 1950'lerde başlayan ve Karadeniz ile İç Anadolu'daki çeşitli Osmanlı şehirlerini ele alan, Cengiz Orhonlu'nun 1960'larda gerçekleştirdiği, özellikle İstanbul'daki mimariyi ve çeşitli şehir mesleklerine odaklanan, Sevgi Aktüre'nin 1970'lerden 1990'lara kadarki dönemde gerçekleştirdiği, Anadolu-Osmanlı şehrinin mimari yapısı ve Ankara, Muğla ve Çorum tarihini konu alan, Musa Çadırcı'nın özellikle Ankara üzerindeki, Halime Doğru'nun 1990'larda başlayan ve özellikle 15. ve 16. yüzyıllardaki Anadolu şehrinin genel görüntüsünü vermeyi amaçlayan çalışmaları Osmanlı şehri konusunda önem taşıyan eserler olarak dikkat çekmektedir.

²⁸ Suraiya Faroqi, a.g.e., Giriş kısmı.

Osmanlı Şehri'nin yeterli ölçüde araştırılıp araştırılmadığı konusunda ise, son yıllarda bu konudaki çabaların artmış olduğu, ama belki Doğru ve Faroqhi'nin çalışmaları hariç, önemli araştırmaların büyük bir kısmının oldukça eski tarihlere ait olduğu görülmektedir. Bu açıdan 20. yüzyılı ifade eden tarihler Osmanlı şehrinin genel görünümünün ya da herhangi bir şehrin özel tablosunun yeterli ölçüde çizilebildiği tarihler olamamıştır. Bu önemli bir eksikliklerdir. Osmanlı'da şehirlilerin bakışıyla ve şehrin perspektifinden devlet sistemi ile ekonomik-sosyal bağlar ve ilişkiler, yaşanan mekanlar ve özellikleri gibi tarihsel olgulara etraflıca yaklaşan yeni çalışmalar ile eksikliklerin tamamlanması ise bugünün ve geleceğin tarihçilerine bağlıdır.

Kaynakça

Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I (1243-1453)*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

Aktüre, Sevgi, 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara, 1978.

Aktüre, Sevgi, "16. Yüzyıl Ankarası Üzerine Bilinenler", *Ankara*, IX, 28-29: 16-17. 1981.

Barkan, Ömer Lütfi, "IV. Asrın sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve Yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I, V: 326-340. İstanbul, 1942.

Barkan, Ömer Lütfi, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten*, XXXIV, 136: 557-608. TTK Yayını, Ankara, 1970.

Barkan, Ömer Lütfi, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, (Yay. Haz.: Enver MERİÇLİ), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I ve II*, (Çev.: M. Ali Kılıçbay), İmge Kitabevi, Ankara, 1993 ve 1994.

Cerasi, Maurice M, *Osmanlı Kenti*, (Çev.: Aslı Ataöv), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, DTCF Yayınları, Ankara, 1991.

Doğru, Halime, *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.

Doğru, Halime, *XVIII. Yüzyıla Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1995.

Emecen, Feridun, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Ergenç, Özer, "1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar", *Türkiye İktisadi Tarihi Semineri*, (Ed.: O. Okyar), 145-164, 1975.

Ergenç, Özer, "XVII. Yüzyıl Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları*, I: 85-108, Ankara, 1980.

Ergenç, Özer, "Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler", *VII. Türk Tarih Kongresi*, 1266-1274, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1981.

Ergenç, Özer, "Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler", *Belleten*, LII, 203: 667-683. TTK Yayını, Ankara, 1988.

Ergenç, Özer, *16. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Yayını, Ankara, 1994.

Ergin, Osman Nuri, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1936.

Ergin, Osman Nuri, *Mecelle-i Umur-ı Belediyeye*, C.I, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 1995.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

Faroqhi, Suraiya, *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev. Elif Kılıç), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, XX, 78: 247-285, TTK Yayını, Ankara, 1956.

Gökbilgin, M. Tayyib, “XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi”, *Belleten*, XXVI, 102: 293-337, TTK Yayını, Ankara, 1962.

Gökbilgin, M. Tayyib, “XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larande (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri”, *Vakıflar Dergisi*, VII: 29-38, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1968.

Göyünç, Nejat, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

Güçer, Lütfi, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1964.

Hobsbawm, Eric, *Tarih Üzerine*, (Çev. Osman Akınhay), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

Hourani, A. H. “The Islamic City in The Light of Recent Research”, *The Islamic City*, 9-25, (Ed.: A.H. Hourani, S.M. Stern), Bruno Cassier Ltd., Oxford, 1970.

Hovhannesyanyan, Sarkis Sarraf, *Payitaht İstanbul'un Tarihçesi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

İnalçık, Halil, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, TTK Yayınları, Ankara, 1954.

İnalçık, Halil, “Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar”, *Belleten*, XXIV, 93: 45-110, TTK Yayını, Ankara, 1960.

Kuban, Doğan, *Anadolu Türk Mimarisi Tarihi I*, Özyayın Matbaası, İstanbul, 1965.

Kuban, Doğan, “Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler”, *Vakıflar Dergisi*, VII: 53-73, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1968.

Merrington, John, “Kapitalizme Geçişte Kent ve Kır”, *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş*, (Ed. R. Hilton), Metis Yayınları, İstanbul, 1984.

Ortaylı, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.

Öz, Mehmet, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *Vakıflar Dergisi*, 22: 429-439, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1991.

Öz, Mehmet, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

Tekeli, İlhan, *Tarih Yazımı Üzerine Düşünmek*, Dost Kitabevi, Ankara, 1998.

Yediyıldız, Bahaeddin, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara, 1985.

Yediyıldız, Bahaeddin ve Üstün, Ünal, *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları*, TTK Yayınları, Ankara, 1992.

EK

20.Yüzyıl Türk Tarihçiliğinde Osmanlı Şehri Çalışmaları Kaynakçası²⁹

Adıyeke, Nuri.(1994), *XIX. Yüzyılda Milas'ın Sosyal Demografik Ekonomik ve Kültürel Gelişimi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını.

Ahmed Refik [Altınay]. (1914-1915), *Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (961-1000)*, İstanbul: Tarih-i Osmani Encümeni Külliyyatı.

Ahmed Refik [Altınay]. (1931), *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100)*, İstanbul: Türk Tarih Encümeni Külliyyatı.

Akbulut, Yılmaz. (1993), *Bingöl Tarihi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akdağ, Mustafa. (1963), *Celali İsyanları 1550-1603*, Ankara: AÜ DTCF Yayınları.

Akdağ, Mustafa. (1995), *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi I (1243-1453)*, İstanbul: Cem Yayınevi. (1958)

Akdağ, Mustafa. (1995), *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II (1453-1559)*, İstanbul: Cem Yayınevi. (1971)

Akok, Mahmut. (1956), “Kütahya Büyük Bedesteni”, *Vakıflar Dergisi*, III: 81-84.

²⁹ Kaynakçada doğrudan ve dolaylı olarak Osmanlı şehri ele alan çalışmalar yer almakta, bazı eserlerin sonunda parantez içinde yer alan rakamlar ise ilk basılış tarihlerini göstermektedir.

- Aktepe, Münir.** (1958), “İstanbul Nüfus Meselesine Dair Bazı Vesika”, *Tarih Dergisi*, 13: 1-30.
- Aktepe, Münir.** (1971), “İzmir Hanları ve Çarşıları Hakkında Ön Bilgi”, *Tarih Dergisi*, 25: 105-154.
- Aktüre, Sevgi.** (1975), “17. Yüzyıl Başından 19. Yüzyıl Ortasına Kadarki Dönemde Anadolu Osmanlı Şehrinde Şehrsel Yapının Değişme Süreci”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, I: 1-17.
- Aktüre, Sevgi.** (1978), *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti; Mekansal Yapı Çözümlemesi*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Aktüre, Sevgi.** (1981), “16. Yüzyıl Öncesi Ankarası Üzerine Bilinenler”, *Ankara Dergisi*, IX, 28-29: 33-52.
- Aktüre, Sevgi.** (1985), “Osmanlı Devleti’nde Taşra Kentlerindeki Değişmeler”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, 891-904.
- Aktüre, Sevgi.** (1985), “19. Yüzyıl Sonunda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum”, *Çorum Tarihi*, 123-165. (Ankara: Efa Yayınları).
- Aktüre, Sevgi.** (1992), “Osmanlı Döneminde Ankara’nın Ticaret Merkezi Hanlar Bölgesi”, *Ankara Konuşmaları*, Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- Aktüre, Sevgi.** (1993), “19. Yüzyılda Muğla”, *Tarih İçinde Muğla*, 34-113, (ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını).
- Aktüre, Sevgi.** (1994), “17. ve 18. Yüzyıllarda Ankara”, *Ankara Ankara*, (Derleyen: Enis Batur), Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- Arıkan, Zeki.** (1988), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Asarkaya, Halis [Cinlioğlu].** (1941), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat: kendi yayını.
- Aslanoğlu, İnci.** (1978), *Tire’de Camiler ve Üç Mescit*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Ayverdi, Ekrem Hakki.** (1958), *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri, Şehrin İskan ve Nüfusu*, Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1940), “Türkiye’de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakan’a Mahsus İstatistik Defterleri I ve II”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, I: 20-59 ve II: 214-247.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1940), “Şark Ticaret Yolları Hakkında Notlar”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, I, 4: 448-456.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1942), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler”, *Vakıflar Dergisi*, 2: 279-386.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1942), “XV. Asrın Sonunda Bazı Büyük Şehirlerde Eşya ve yiyecek Fiyatlarının Tespit ve Teftişi Hususlarını Tanzim Eden Kanunlar”, *Tarih Vesikaları*, I, 5: 326-340; II, 7: 15-40; III, 9: 168-177.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1962 ve 1963), “Şehirlerin Teşekkül ve İnkışafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğu’nda İmarat Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 23, 1-2: 239-296.
- Barkan, Ömer Lütfi.** (1970), “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, XXXIV, 136: 557-608.
- Barkan, Ömer Lütfi Ve Ayverdi, Ekrem Hakki.** (1970), *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 (1546) Tarihli*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayını.
- Batur, Enis (Derleyen).** (1994), *Ankara Ankara*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Batur, Enis (Derleyen).** (1996), *Bir Masaldı Bursa*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bayatlı, Osman.** (1960), “Bergama’da Türk-İslam Eserleri”, *V. Türk Tarih Kongresi*, 279-282. (Ankara: TTK Yayınları).
- Baykara, Tuncer.** (1974), *İzmir Şehri ve Tarihi*, İzmir: kendi yayını.
- Çadircı, Musa.** (1972), “Ankara Sancağı’nda Nizam-ı Cedid Ortası’nın Teşkilî ve Nizam-ı Cedid Askerî Kanunnamesi”, *Belleten*, XXXVI, 141: 1-13.

Çadırcı, Musa. (1980), “1830 Genel Sayımına Göre Ankara Şehir Merkezi Nüfusu Üzerine Bir Araştırma”, *Osmanlı Araştırmaları*, I: 109-132.

Çadırcı, Musa. (1984), “Yönetim Merkezi Olarak Ankara’nın Geçirdiği Evrim”, *Tarih İçinde Ankara*, 89-95.

Çadırcı, Musa. (1991), *Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara: DTCF Yayınları.

Çadırcı, Musa. (1993), “Tanzimat Döneminde İzmir”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, I, 3: 73-87.

Çızakça, Murat. (1980), “A Short History of The Bursa Silk Industry (1500-1900)”, *Journal of The Economic and Social History of The Orient*, XXIII, 1-2: 142-152.

Dağlıoğlu, Fikret. (1940), On Altıncı Asırda Bursa, Bursa.

Dalsar, Fahri. (1960), *Türk Sanayi ve Ticaret Tarihinde Bursa’da İpekçilik*, İstanbul: İÜ İktisat Fakültesi Yayınları.

Doğru, Halime. (1991), *Sultanönü Sancağı’nda Ahiler ve Ahi Zaviyeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Doğru, Halime. (1991), “Yunus Emre’nin Sarıköy’de Bulunan Zaviyesine Ait Vakıf Kayıtları”, *Anadolu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, III, 2: 119- 131.

Doğru, Halime. (1992), *XVI. Yüzyılda Eskişehir ve Sultanönü Sancağı*, İstanbul: Afa Yayınları.

Doğru, Halime. (1995), *XVIII. Yüzyılda Kadar Osmanlı Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Görüntüsü*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Doğru, Halime. (1997), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi*, Ankara: TTK Yayınları.

Düzdadı, Ertuğrul M. (1972), *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul.

Emecen, Feridun. (1998), *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: TTK Yayınları.

Ergenç, Özer. (1975), “1600-1615 Yılları Arasında Ankara İktisadi Tarihine Ait Araştırmalar, Türkiye İktisadi Tarihi Semineri, (Ed.: O. Okyar), 145-164.

Ergenç, Özer. (1980), “XVII. Yüzyıl Başlarında Ankara’nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, I: 85-108.

Ergenç, Özer. (1981), “Osmanlı Şehirlerinde Yönetim Kurumlarının Niteliği Üzerine Bazı Düşünceler”, *VII. Türk Tarih Kongresi*, 1266-1274 (Ankara: TTK Yayınları).

Ergenç, Özer. (1984), “16. Yüzyıl Ankarası: Ekonomik Sosyal Yapı ve Kentsel Özellikler”, *Tarih İçinde Ankara*, 1-49.

Ergenç, Özer. (1985), “Salnamelerde İzmir”, *Türkiye Ekonomisinin 100. Yılı ve İzmir Ticaret Odası Sempozyumu*, 141-151.

Ergenç, Özer. (1988), “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Belleten*, LII, 203: 667-683.

Ergenç, Özer. (1989), “XVIII. Yüzyıl Başlarında Edirne’nin Demografik Durumu Hakkında Bazı Bilgiler”, *IX. Türk Tarih Kongresi*, 1415-1424. (Ankara: TTK Yayınları).

Ergenç, Özer. (1990), “XVI. Yüzyılda Ankara”, *Ankara Dergisi*, 55-61.

Ergenç, Özer. (1994), *16. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara: Ankara Enstitüsü Yayını.

Ergenç, Özer. (1996), “XVIII. Yüzyıl başlarında Ankara’nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler”, *Osmanlı Araştırmaları*, 16: 85-108.

Ergin, Osman Nuri. (1934), *Beledi Bilgiler*, İstanbul.

Ergin, Osman Nuri. (1936), *Türkiye’de Şehirciliğin Tarihi İnkışafı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü Neşriyatı.

Ergin, Osman Nuri. (1939), *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Ergin, Osman Nuri. (1945), *Fatih İmaret Vakfiyesi*, İstanbul: İstanbul Belediyesi Yayını.

Ergin, Osman Nuri. (1995), *Mecelle-i Umur-ı Belediye*, C.I, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları. (1922)

Ergin, Osman Nuri. (1996), *İstanbul Şehreminleri*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayını. (1927)

- Eyice, Semavi.** (1965), "Sultaniye-Karapınar'a Dair", *Tarih Dergisi*, 20: 117-140.
- Faroqhi, Suraiya.** (1976), "Ondokuzuncu Yüzyılın Başlarında Antalya Limanı", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 1461-1471 (Ankara: TTK Yayınları).
- Faroqhi, Suraiya.** (1979), "16. Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla kurulan pazarlar (İçel, Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)", *Gelişme Dergisi*, 1978 Özel Sayı, 39-85.
- Faroqhi, Suraiya.** (1980), "İstanbul'un İaşesi ve Tekirdağ-Rusçuk Limanı (16-17. Yüzyıllar)", *Gelişme Dergisi*, 1979-1980 Özel sayısı.
- Faroqhi, Suraiya.** (1980), "Taxation and Urban Activities in Sixteenth Century Anatolia", *International Journal of Turkish Studies*, I, 1. 19-53.
- Faroqhi, Suraiya.** (1980), "Textile Production in Rumeli and The Arab Provinces: Geographical Distribution and Internal Trade (1560-1650)", *Osmanlı Araştırmaları*, I: 61-82.
- Faroqhi, Suraiya.** (1984), "A Map of Anatolian Friday Mosques (1520-1535)", *Osmanlı Araştırmaları*, 4: 161-173.
- Faroqhi, Suraiya.** (1985), "Onyedinci Yüzyıl Ankara'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 41, 1-4: 237-259.
- Faroqhi, Suraiya.** (1985), "Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum", *Çorum Tarihi*, 79-120. (Ankara: Efa Yayınları).
- Faroqhi, Suraiya.** (1986), "16. Yüzyılda Osmanlı Müteşebbislerinin Sorunları: Özel Teşebbüsün Sınırları ve Osmanlı Devleti", *5. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, 209-216.
- Faroqhi, Suraiya.** (1993), *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*, (Çev.: Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (1981)
- Faroqhi, Suraiya.** (1996), "Ortak İşliklerle Özel Evler Arasında XVIII. Yüzyıl Bursa'sında İşyerleri", *Bir Masaldı Bursa*, 97-103. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Faroqhi, Suraiya.** (1997), *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*, (Çev.: Elif Kılıç), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gökbilgin, M. Tayyib.** (1952), *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Gökbilgin, M. Tayyib.** (1955), "XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri ve Livası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul.
- Gökbilgin, M. Tayyib.** (1956), "Kanuni Sultan Süleyman Devri Başlarında Rumeli Eyaleti Livaları Şehir ve Kasabaları", *Belleten*, XX, 78: 247-285.
- Gökbilgin, M. Tayyib.** (1962), "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Belleten*, XXVI, 102: 293-337.
- Gökbilgin, M. Tayyib.** (1968), "XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Larande (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", *Vakıflar Dergisi*, VII: 29-38.
- Gökçen, İbrahim.** (1946), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar (Hicri 954-1060)*, İstanbul: Cumhuriyet Halk Partisi Manisa Halkevi Yayını.
- Göyünç, Nejat.** (1973), "Kanuni Devrinde Malatya Şehri", *VII. Türk Tarih Kongresi*, 654-659. (Ankara: TTK Yayınları).
- Göyünç, Nejat.** (1992), *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları. (1969)
- Güçer, Lütfi.** (1950), "XVIII. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 13, 1-4: 397-416.
- Güçer, Lütfi.** (1952), "Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tabi Olduğu Kayıtlar", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, XIII, 1-4: 79-98.
- Güçer, Lütfi.** (1964), *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- İğürel, Mücteba.** (1972), "Sakız'da Türk Vakıfları", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I: 7-12.
- İter, Fügen.** (1992), *Bir Anadolu Kenti, İskilip*, Ankara: TTK Yayınları.

- İnalçık, Halil.** (1954), *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arvanid*, Ankara: TTK Yayınları.
- İnalçık, Halil.** (1960), "Bursa I, XV. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar", *Bellekten*, XXIV, 93: 45-110.
- İnalçık, Halil.** (1960), "Bursa and The Commerce of The Levant", *Journal of The Economic and Social History of The Orient*, III, 2: 131-147.
- İnalçık, Halil.** (1969), "Capital Formation in The Ottoman Empire", *The Journal of Economic History*, XXIX: 45-110.
- İnalçık, Halil.** (1970), "The Policy of Mehmed II Toward The Greek Population of Istanbul and The Byzantine Buildings of The City", *Dumbarton Oaks Papers*, 23: 213-249.
- Karal, Enver Ziya.** (1943), *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Yayını.
- Kazancıgil, Ratip.** (1992), *Edirne Mahalleleri Tarihiçesi (1529-1990)*, İstanbul: Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayını.
- Konrapa, M. Zekai.** (1960), *Bolu Tarihi*, Bolu: Vilayet Matbaası.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1945), *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir*, İstanbul.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1946), *Alanya (Alaiyye)*, İstanbul.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1964), *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1967), *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi*, Ermenek ve Mut Abideleri, İstanbul.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1969), "Kanuni Sultan Süleyman'ın Annesi Hafsa Sultan'ın Vakfiyesi ve Manisa'daki Hayır Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, VIII: 47-56.
- Konyalı, İbrahim Hakkı.** (1970), *Abideleri ve Kitabeleri ile Ereğli Tarihi*, İstanbul.
- Kuban, Doğan.** (1965), *Anadolu Türk Mimarisi Tarihi I*, İstanbul: Özyaydın Matbaası.
- Kuban, Doğan.** (1968), "Anadolu Türk Şehri Tarihi Gelişmesi Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, VII: 53-73.
- Kuban, Doğan.** (1993), "7. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kadar İstanbul'un Kullanımı, *Koloni Şehrinden İmparatorluk Başkentine*, İstanbul, 4: 10-24.
- Kuban, Doğan.** (1996), "Osmanlı Çağında Boğaziçi Yerleşmesi", *İstanbul Armağanı*, 119-126.
- Kuban, Doğan.** (1996), *İstanbul, Bir Kent Tarihi*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Kütükoğlu, Mübahat.** (1978), "1009/1600 Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IX: 1-85.
- Miroğlu, İsmet.** (1975), *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul.
- Miroğlu, İsmet.** (1989), *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Ongan, Halit.** (1958), *Ankara'nın 1 Numaralı Şeriye Sicili*, Ankara: AÜ DTCF Yayınları.
- Ongan, Halit.** (1974), *Ankara'nın 2 Numaralı Şeriye Sicili*, Ankara: TTK Yayınları.
- Orhonlu, Cengiz.** (1963), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691-1696)*, İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Orhonlu, Cengiz.** (1966), "Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul'da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği", *Tarih Dergisi*, XVI, 21: 109-134.
- Orhonlu, Cengiz.** (1972), "Mesleki Bir Teşekkül Olarak Kaldırımçılık ve Osmanlı Şehir Yolları Hakkında Bazı Düşünceler", *Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, I: 93-138.
- Orhonlu, Cengiz.** (1972), "1657 Tarihli Bozcaada Tahriri ve Adadaki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar", *Tarih Dergisi*, XXVI: 67-74.
- Orhonlu, Cengiz.** (1981), "Şehir Mimarları", *Osmanlı Araştırmaları*, II: 1-30.
- Ortaylı, İber.** (1976), "İstanbul'un Mekansal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış", *Amme İdaresi Dergisi*, IX: 95-107.
- Ortaylı, İber.** (1976), "19. Yüzyılda Kastamonu Vilayetindeki Yapısal Değişim Üzerine", *AÜ SBF Basın Yayın Yüksek Okulu Dergisi*, 301-308.
- Ortaylı, İber.** (1987), *İstanbul'dan Sayfalar*, İstanbul: Hil Yayınları
- Ortaylı, İber.** (1989), "18.-19. Yüzyıllarda Galata", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri*, 131-138.

Ortaylı, İlber. (1997), "XIX. Yüzyılda Trabzon Vilayeti ve Giresun Üzerine Bazı Gözlemler", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, XV: 171-193.

Ortaylı, İlber. (1998), "Yanya Vilayetinin Limanı Olarak 19. Asrın İkinci Yarısında Preveze", *Bellekten*, LXII, 233: 137-146.

Öz, Mehmet. (1991), "Tahrir Defterlerine Göre Canik Sancağı'nda Nüfus 1455-1643", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, VI: 173-205.

Öz, Mehmet. (1991), "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, 22: 429-439.

Öz, Mehmet. (1994), "Tahrir Defterlerine Göre Vezirköprü Yöresinde İskan ve Nüfus (1485-1576)", *Bellekten*, LVIII, 219: 509-537.

Öz, Mehmet. (1999), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları.

Özdemir, Rifat. (1986), *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Pay, salih. (1996), *Bursa İvaz Paşa Külliyesi*, Bursa: Eğit-San Yayınları.

Sahillioğlu, Halil. (1964), "XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Raici", *Belgeler*, I, 2: 227-234.

Sahillioğlu, Halil. (1979), "Onbeşinci Yüzyılın Sonu ile Onaltıncı Yüzyılın Başında Bursa'daki Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Özel Sayı, 67-138.

Sahillioğlu, Halil. (1980), "Onbeşinci Yüzyıl Sonunda Bursa'da İş ve Sanayi Hayatı: Kölelikten Patronluğa", (Memorial Ömer Lütfi Barkan, Haz. R. Mantran), *Bibliothèque de l'institut d'Etudes Anatoliennes d' Istanbul*, XXVIII: 179-188.

Sümer, Faruk. (1992), *Tirebolu Tarihi*, İstanbul: Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını.

Şimşek, Rasim. (1993), *Trabzon Belediye Tarihi*, Trabzon: Trabzon Belediyesi Yayını.

Tanyeli, Uğur. (1987), *Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15. Yüzyıllar)*, İstanbul: İTÜ Yayınları.

Tekeli, İlhan. (1971), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehrin Kurumsallaşması Dış İlişkilerinin Yerleşme Teorileri İle Açıklanması Üzerine*, Ankara.

Tekeli, İlhan. (1971), "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mekan Organizasyonundaki Değişmeler ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Bölgesel Politikası", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 45: 4-9.

Tekeli, İlhan. (1980), "Anadolu'daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar", *Toplum ve Bilim*, 9-10: 36-65.

Tekeli, İlhan. (1971), "Osmanlı İmparatorluğu'nda ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Kent Planlama Pratiğinin Gelişimi ve Kültürel Mirasın Korunmasındaki Etkileri", *İslam Mimari Mirasını Koruma Semineri*, (İstanbul Bildirileri), 159-173.

Tekeli, İlhan. (1971), "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu", *Toplum ve Bilim*, 50: 49-71.

Tekeli, İlhan. (1993), "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü", *Üç İzmir*, 125-141.

Tekeli, İlhan. (1993), "1839-1980 Arasında İstanbul'un Planlama Deneyimleri", *İstanbul Dergisi*, 4: 26-37.

Tekindağ, Şehabettin. (1971), "Silifke", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 2: 141-152.

Tekindağ, Şehabettin. (1975), "Yenicami Külliyesi", *Tarih Dergisi*, 28-29: 166-190.

Tunçdilek, Necdet. (1954), "Eskişehir Bölgesinde Yerleşme Tarihine Toplu Bir Bakış", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15: 189-208.

Turan, Şerafettin. (1964), "1560 Tarihinde Anadolu'da yiyecek Maddeleri Fiyatlarını Gösteren Bir İran Elçilik Hey'eti Masraf Defteri", *AÜ DTCTF Dergisi*, XXII: 273-294.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1932), *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul.

Ünal, M. Ali. (1989), *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara: TTK Yayınları.

Yediyıldız, Bahaeddin. (1985), *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Yediyıldız, Bahaeddin Ve Üştün, Ünal. (1992), *Ordu Yöresinin Tarihi Kaynakları*, Ankara: TTK Yayınları.

Yerasimos, Stefanos. (1995), "16. yüzyıl İstanbul Nüfusu", *Toplumsal Tarih*, III, 14: 26-27.

Yılmazçelik, İbrahim. (1995), *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır*, Ankara: TTK Yayınları.

Yinanç, Refet Ve Elibüyük, Mesut. (1988), *Maraş Tahrir Defteri 1563*, Ankara: AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını.

Ziyaoğlu, Rakım. (1971), *İstanbul Kaduları-Şehreminleri-Belediye Reisleri ve Partiler Tarihi 1453-1971*, İstanbul.